

УДК 34:007:025

Наталія Іванова,

заввідділу НЮБ НБУВ, канд. іст. наук

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ У СФЕРІ ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ

У статті висвітлюється участь бібліотек у суспільно-правових процесах держави в контексті соціально-політичної трансформації суспільства.

Ключові слова: правова комунікація, соціальні комунікації, бібліотека.

Формування інформаційного суспільства в сучасних умовах передбачає, серед іншого, зростання вимог до правової інформації, що впливає на мотиваційну сферу розвитку суспільства. Глобальне зростання ролі інформаційних процесів як чинників суспільного розвитку висуває на перший план діяльність інститутів ЗМІ в правовому комунікативному просторі, з одного боку, як активного посередника, з іншого – як повноправного учасника процесу політичної комунікації. Вагому роль у поширенні правової інформації відіграють державні засоби масової інформації. Крім того, реальна доступність до правової інформації широкого кола користувачів досягнута завдяки динамічному розвитку інформаційно-правових послуг бібліотек.

Розширюючи коло своїх послуг у сфері правового інформування наукова бібліотека сьогодні здійснює підготовку й проведення ефективної комунікації з учасниками правових процесів. У системі правової комунікації роль бібліотеки поглиблюється відповідно до еволюційних процесів системи соціальних комунікацій суспільства та значного розвитку політико-комунікативної взаємодії наукових бібліотек з владними структурами. З огляду на це бібліотека набуває багатьох ознак суб'єкта правової комунікації. Сутність і зміст функції бібліотеки в правовій комунікації обумовлені умовами життя суспільства, рівнем його соціального, політичного, духовного й культурного розвитку.

Активне входження бібліотек у нові комунікаційні сфери пов'язане з розширенням та збагаченням комунікацій у науковому співтоваристві. Ці питання розглядалися в роботах Р. Гіляревського [1], М. Слободяника [10] та ін. Висвітленню ролі й місця бібліотек у системі соціальних комунікацій присвячені праці Я. Шрайберга [12], Г. Шемяєвої [13],

В. Горового [3], Т. Гранчак [2] та ін. Визначення та розширення поняття правової комунікації торкалися у своїх працях Є. Романова [9], М. Козюк [5] та А. Поляков [8].

Аналіз літератури дає підстави стверджувати, що значення та можливості бібліотеки як учасника правових комунікацій на сьогодні достатньо не досліджені. Зокрема, у наукових працях дуже мало висвітлено діяльність юридичних бібліотек. Серед вітчизняних дослідників варто відзначити роботи Ю. Пасмор [7].

Метою статті є висвітлення питань активізації участі бібліотек в процесі правової комунікації. Досліджуваний вид діяльності є еволюційним результатом трансформацій бібліотечного соціального інституту в умовах формування інформаційного суспільства та виникнення нових стратегій удосконалення й розширення системи інформаційного обслуговування. Отже, актуальним є з'ясування можливостей і ролі бібліотек у правовій комунікації.

За термінологічним визначенням права комунікація – це процес передачі правової інформації від правотворчого органу до суб'єкта правозастосування, що відбувається в правовій сфері суспільного життя. За визначенням, сформульованим О. Романовою, права комунікація – заснований на юридичних нормах порядок взаємодії суб'єктів, пов'язаний з обміном правовою та іншою інформацією, спрямований на задоволення їхніх законних інтересів і потреб [9, с. 29]. На думку М. Козюк, правову комунікацію можна визначити як специфічний вид соціального спілкування і взаємодії, у процесі якого відбувається систематичне поширення (передаванні) інформації про правила поведінки (норми).

Виходячи із запропонованих визначень, роль бібліотеки як організуючої інформаційної структури бачиться у виконанні посередницьких функцій між учасниками правової комунікації. Здатність сучасної наукової бібліотеки впливати на процеси розвитку інформаційного середовища, як невід'ємної частини будь-якого комунікаційного процесу, у правовій сфері дає змогу розкрити як соціальні причини, так і соціальний ефект правотворчого процесу та, як його наслідку, правових реформ. Бібліотечні установи як сучасні інформаційні центри сьогодні ефективно реалізують одну з найважливіших функцій, притаманних соціальним інститутам – соціалізуючу, тобто сприяють розвитку правової свідомості особи. Отже, бібліотека на інтерактивному рівні комунікації тобто організації взаємодії її учасників, та на рівні сприйняття, оцінювання, розуміння інформації виконує роль ретранслятора правової соціалізації,

адже формування образу права передує будь-яким іншим операціям з ним як з об'єктом (застосуванням, критикою, зміною, аналізом та ін.).

Створення бібліотекою інформаційного середовища правового спрямування, є системною сукупністю інформаційно-аналітичних засобів вироблення інформаційних ресурсів та організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення потреб користувачів в інформаційних послугах і ресурсах правового характеру.

Посередницька інформаційна функція бібліотеки як сучасного інформаційного центру в процесі правової комунікації зосереджена на висвітленні та аналізі як правових норм, так і правовідносин, як цінностей, так і правосвідомості, як правових текстів, так і діяльності щодо їхньої інтерпретації та реалізації. На думку А. Полякова, усі зазначені структурні частини входять до поняття «право», яке, на думку автора, може інтерпретуватися як процес, як явище, інтегральне за своєю природою, як інтерсуб'єктивна соціокультурна реальність у комунікативно-діяльнісному аспекті. Спираючись на думку А. Полякова щодо визначення права як процесу, бібліотечна діяльність в ньому є дієвим інструментом реалізації творчої ролі права, а здійснення ефективного правового інформування є елементом системи правового виховання, зокрема формування розвинутого правового мислення, здібності робити компетентний висновок про всі процеси та явища правового життя. Важливість даних процесів обумовлена тим, що право сьогодні вводить у сферу свого впливу питання, які раніше були у сфері компетенції інших форм соціального регулювання. Це – постійно зростаюча потреба особи в розвиненні своїх здібностей, питання безпеки тощо. У зв'язку з цим очевидним є посилення інформаційно-правової діяльності у сфері роз'яснення та оцінювання впливу нових соціальних процесів (глобалізація, інформатизація, трансформація загальнолюдських цінностей) на сприйняття правової реальності. Це стосується питань контролю за діяльністю державних органів, відкритого доступу до джерел права та суміжної інформації, створення позитивного сприйняття в суспільстві цінностей права, запровадження нових критеріїв оцінювання правової політики держави.

Участь сучасних бібліотек у правових комунікаціях має комплексний характер і виявляється, по-перше, у вираженні значущих соціально-економічних, політичних, культурних та інших інтересів, цінностей та потреб суспільства. По-друге, бібліотечна діяльність у сфері правового інформування – основного виду здійснення комунікації бібліотекою – опосередковує та організовує процеси формування громадської думки про правотворення.

Форми участі бібліотек у правових комунікаціях обумовлюються засобами вираження і змістом правової інформації. Вони представлені

в першу чергу діяльністю щодо зберігання та надання доступу до правової інформації (масиву чинного та історичного законодавства; професійних коментарів та роз'яснень до міжнародного законодавства та законодавства України; статистичної та іншої інформації правового характеру; навчальної та монографічної юридичної літератури, систематизованої за галузями права; фахової наукової періодики та науково-практичної літератури, матеріалів судової практики тощо); вивченням інформаційних потреб фахівців правової сфери і суміжних напрямів діяльності; організацією доступу до вітчизняних і зарубіжних інформаційних правових ресурсів; інформаційно-правовим забезпеченням правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів та публікацією правових актів в електронному вигляді; здійсненням інформаційно-аналітичної діяльності. На даному етапі розвитку правового суспільства в Україні інформаційно-аналітична діяльність бібліотек набуває додаткового значення, що обумовлено диференціацією користувачів і, відповідно, їхніх вимог, використанням відповідних методів переробки і надання інформації, освоєння нових соціальних та інформаційних технологій, створення нових видів інформаційного продукту. Інформаційно-аналітичне обслуговування користувачів є важливою ланкою комунікативного процесу, який в правовій сфері ускладнюється проблемними інтерпретаціями подій суспільного буття. Тут спостерігається вихід за межі традиційної діяльності бібліотек щодо передавання інформації від однієї системи (індивіда, групи, організації) до іншої. Інформаційно-аналітичні структури створюють новий специфічний інтелектуальний інформаційно-аналітичний продукт, який дає осмислення тенденціям, що виникають у суспільстві та його підсистемах, і рекомендації для втілення останніх у практичну діяльність з метою налагодження процесу суспільної взаємодії в правовій комунікації з залученням різних підходів для забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктом права і законодавцем. Саме через активне впровадження в цей процес аналітичної складової інформаційний супровід правової комунікації, здійснюваний бібліотеками, набуває своєї значущості.

За рахунок еволюціонування в бібліотеках зазначених вище напрямів діяльності та трансформацій інформаційних запитів суспільства сьогодні активно розвиваються сучасні соціальні інститути нового типу – юридичні бібліотеки, що поєднують традиційні функції бібліотеки з функціями галузевих інформаційних центрів. Інформативно-комунікативна діяльність юридичних бібліотек дає змогу виявити джерела, передумови і чинники ефективності функціонуючих на інформаційному ринку правових ідей. Розкрити ступінь впливу правової інформації

на індивіда, на процес освоєння і розуміння ним оточуючої соціально-правової дійсності, результатом чого є комплекс правових знань, ідей, поглядів, уявлень у правовій свідомості та юридичному світогляді людини.

Основна мета діяльності юридичних бібліотек полягає в здійсненні правової просвіти – тобто поширенні правових знань і правової інформації з метою формування правової культури з використанням специфічних бібліотечних системи, форм і методів, роботи зі спеціальними групами користувачів, методичним забезпеченням, засобами підвищення кваліфікації фахівців бібліотечної справи в даній сфері та створенні ефективних інструментів для роботи з величезним масивом різноманітної правової інформації на основі комп'ютерних технологій.

Важливим аспектом правового інформування є надання відкритого доступу до інформації правового змісту. Тут варто наголосити на можливості використання пошукових систем та відкритого доступу до правової інформації, які надають бібліотечні та інші наукові установи багатьох країн світу. Такі послуги надають L'ADIJ – французька Асоціація інформаційного та юридичного розвитку (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique), NCSC – Бібліотека національного центру судів США (The Library of The USA National Center for State Courts), ISDC – Швейцарський інститут порівняльного права (Swiss Institute of Comparative Law, UKCLE – Британський центр юридичної освіти (UK Centre for Legal Education), WorldLII – Міжнародний інститут правової інформації (World Legal Information Institute), BAILII – Британський та ірландський інститути правової інформації, що забезпечують доступ до великої колекції британських та ірландських правових матеріалів (British and Irish Legal Information Institute) та ін.

У міжнародному інформаційному полі юридичні бібліотеки є активними учасниками галузевого інформаційного обміну та локальної правової комунікації. Яскравий приклад – Національна бібліотека США, що є науковою бібліотекою Конгресу США та обслуговує урядові органи, дослідницькі установи, науковців, приватні фірми, промислові компанії та ін. З моменту заснування Бібліотека Конгресу США займається проведенням якісного і своєчасного збору та аналізу міжнародних і зарубіжних правових джерел і забезпеченням значущою правовою інформацією Конгресу США, а також судових, виконавчих органів влади, юристів, академічних установ та широкої аудиторії. Бібліотека Конгресу має одну з найповніших у світі базу правових ресурсів. Важливим кроком у процесі підвищення ефективності правового інформування було створення під егідою Бібліотеки Конгресу США мережі GLIN (Global Legal

Information Network – глобальна юридична інформаційна мережа [16], що є відкритою базою даних офіційних текстів законів, нормативних положень, судових рішень та інших додаткових юридичних джерел, які вносять урядові та міжнародні організації. GLIN – це база даних з можливістю пошуку, яка охоплює різні юрисдикції по всьому світу і надає доступ через Інтернет до юридичних документів різних категорій.

Також у структурі Бібліотеки Конгресу США існує дослідницька служба, що здійснює інформаційну підтримку законодавчого процесу. Така підтримка полягає в підготовці аналітичних матеріалів (звітів про дослідження, довідок), рефератів, перекладів, індивідуальних інструкцій конгресменам та їхнім співробітникам.

З метою заохочення й підвищення цінності юридичних бібліотек, забезпечення лідерства в галузі правової інформації в 1906 р. була створена Американська асоціація юридичних бібліотек (AALL). Сьогодні ця структура охоплює більше п'яти тисяч учасників серед яких бібліотекарі – фахівці в сфері правового інформування та фахівці суміжних спеціальностей, які представляють широке коло організацій: юридичних фірм, юридичних шкіл, корпоративних юридичних відділів, судів і місцевих, державних та урядових установ [14]. Подібні структури функціонують у Бельгії, Австралії, Ізраїлі та багатьох інших країнах, зокрема NVB – Нідерландська асоціація бібліотек, інформації та професійних знань (Nederlandse Vereniging van Bibliothecarissen, Documentalisten en Literatuuronderzoekers – The Netherlands Association for Library, Information and Knowledge Professionals NZLLA – New Zealand Law Librarians' Association), OSALL/OSAR – Південно-африканська організація працівників правових бібліотек (Organisation of South African Law Libraries – Organisatie van Suid-Afrikaanse Regsbiblioteke), SLLG – Група працівників правових бібліотек Шотландії (Scottish Law Librarians Group).

За ініціативою AALL була створена міжнародна Асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries IALL), яка у свою чергу є асоційованим членом Міжнародної асоціації юридичних наук та Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій. Метою організації є: забезпечення міжнародного співробітництва в галузі юридичної бібліотечної справи; сприяння проведенню наукових досліджень з правових проблем, організації міжнародних наукових контактів між працівниками юридичних бібліотек та правознавцями з різних країн; підготовка бібліографічних проектів на міжнародній основі тощо.

Вивчення та використання позитивного досвіду діяльності зазначених структур може сприяти виходу вітчизняних юридичних бібліотек

на більш високий рівень розвитку, здійсненню модернізації бібліотечної інфраструктури відповідно до світових стандартів, розширенню спектра послуг і примноженню кількості постійних користувачів. Розвиток міжнародної бібліотечної співпраці, участь у міжнародних бібліотечних і культурних проєктах у сфері правового інформування, у тому числі на основі нових форм і методів професійної бібліотечної діяльності, дає нові інструменти підтримки ефективного функціонування системи безперервної інформаційно-правової підтримки суспільства.

У сфері правових комунікацій в Україні відбувається стрімкий розвиток значної кількості галузевих інформаційних центрів. Зокрема, ефективну діяльність у сфері правового інформування здійснюють Національна юридична бібліотека (НЮБ) НБУВ, Національна парламентська бібліотека України, бібліотека Національного університету «Юридична академія ім. Ярослава Мудрого» та ін. Проводиться формування тематичних електронних баз даних, що спричинило перехід на якісно новий рівень створення документальних масивів електронних бібліотек, у тому числі правового спрямування зі своїми профілями комплектування, принципами визначення пріоритетних бібліотечних фондів і колекцій для переведення їх в електронну форму. З метою раціонального та якнайповнішого використання в освіті, проведенні наукових досліджень, здійсненні іншої діяльності в НЮБ НБУВ успішно реалізується підготовка програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді, зокрема оцифрування історичних джерел української національної правової думки, різноманітних колекцій літератури з правових наук та періодики зазначеного напрямку та надання подальшого доступу до них. Ведеться робота щодо поглиблення функцій відповідних спеціалізованих підрозділів бібліотек, організації консультативно-навігаційної роботи, орієнтованої на користувачів непрофесіоналів, що сприяє розширенню доступу до правової інформації.

Проводиться інформаційно-аналітична робота з висвітлення проблем оцінювання громадськістю правотворчості та правових реформ. Здійснюється підготовка бюлетеня оперативних матеріалів на базі аналізу правової електронної інформації «Громадська думка про правотворення», що висвітлює вітчизняну та зарубіжну експертну оцінку правових процесів в Україні, відображає загальні тенденції та реакції на процеси правотворення та застосування норм права в блогосфері, представляє аналітичні статті, записки, висновки, підготовлені безпосередньо співробітниками НЮБ, що містять правові аспекти розв'язання кризових питань, перспективи та прогнози тощо.

Крім того, на запити користувачів готуються тематичні інформаційно-аналітичні бюлетені, серед яких «Безпека підприємництва», що висвітлює актуальні проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності: актуальні новини системи корпоративної безпеки, ефективність кодифікування норм податкового, трудового та іншого законодавства, питання інформаційної безпеки підприємництва в Україні, проблеми рейдерства, інтелектуальної власності та ін. На базі використання нормативно-правових матеріалів, консультативних матеріалів провідних фахівців розроблено цикл збірників «Влада для громадян», в яких узагальнено відповіді центральних органів виконавчої влади на запитання фізичних та юридичних осіб з конкретних правових питань, що виникають у різних сферах життя.

Отже, діяльність юридичних бібліотек в Україні як динамічної, постійно еволюціонуючої системи може стати моделлю успішного партнерства між державою, інститутами громадянського суспільства і приватним сектором, а також організаційною ланкою міжбібліотечної діяльності в правовій сфері. Це свідчить про високу актуальність завдань розвитку системи правового інформування та вироблення нових підходів до інформаційного забезпечення правової науки та суспільства загалом. Значущість пошуку нових форм і методів даного типу діяльності може надати нового імпульсу для розвитку бібліотек у напрямі сучасних інформаційно-комунікативних центрів та подальшого узгодження різних аспектів інтерпретації участі бібліотек у правових комунікаціях.

Список використаних джерел

1. *Гиляревский Р.* Информационный менеджмент. Управление информацией, знанием, технологией / Р. Гиляревский. – СПб. : Профессия, 2009. – 304 с.

2. *Гранчак Т.* Бібліотека і політична комунікація [Електронний ресурс] / Т. Гранчак. – К., 2012. – 482 с. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/Siaz/Monograf/monog-granchak.pdf>. – Назва з екрана.

3. *Горовий В.* Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс [Електронний ресурс] / В. Горовий / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Л. А. Дубровіна. – К., 2010. – 360 с. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/siaz/monograf/mongor.pdf. – Назва з екрана.

4. *Коваленко І.* Система комунікаційних засобів формування правової культури бібліотечних фахівців [Електронний ресурс] / І. Коваленко // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkp/2011_3/st_11.pdf. – Назва з екрана.

5. *Козюк М.* Правовое пространство и правовые коммуникации [Электронный ресурс] / М. Козюк. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1169559>. – Загл. с экрана.

6. *Коломийцев В.* Социология права и правовая культура [Электронный ресурс] / В. Коломийцев // Гражданин и право. – 2006. – № 6. – Режим доступа: <http://gov.cap.ru/hierarchy.asp?page=../23/1175/77423/275133>. – Загл. с экрана.

7. *Пасмор Ю.* Новая роль правничих бібліотек в інформаційному суспільстві / Ю. Пасмар // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 9. – С. 14–18.

8. *Поляков А.* Общая теория права : курс лекций / А. Поляков. – СПб., 2001. – С. 3.

9. *Романова Е.* Правовая коммуникация : общетеоретический анализ / Е. Романова // Вестн. Саратов. гос. акад. права. – 2009. – № 4 (68). – С. 29–31.

10. *Слободяник М.* Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції [Електронний ресурс] / М. С. Слободяник. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bdil/2009_4/2.pdf. – Назва з екрана.

11. *Токарська А.* Комунікативні тенденції в контексті новітньої державної політики / А. Токарська // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи : матеріали II звітн. наук. конф. – Львів, 2008. – С. 217–220.

12. *Шрайберг Я.* Первое десятилетие информационного века: влияние информационно-электронной среды на роль и позицию библиотек в развивающемся обществе : ежегод. докл. конф. «Крым», 2010 г. / Я. Шрайберг. – Судак ; Москва : препрогр. центр ГПНТБ России, 2010. – 77 с.

13. *Шемаєва Г.* Система науково-галузових комунікацій: теоретико-методологічне обґрунтування / Г. Шемаєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 1. – С. 72–77.

14. The American Association of Law Libraries : website [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.aallnet.org/default.aspx>. – Title from the screen.

15. The International Association of Law Libraries : website [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.iall.org>. – Title from the screen.

16. Global Legal Information Network : website [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.glin.gov/search.action>. – Title from the screen.